วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 : พฤษภาคม - สิงหาคม 2567

สำรวจพื้นที่มีชีวิตชีวาของย่านช้างม่อยด้วยแนวคิดของญาน เกห์ล
Examining a Lively Space in Chang Moi District Using Jan Gehl's Idea

ธนกร เจริญเชื่อมสกุล[1]* และ สันต์ สุวัจฉราภินันท์[2]
[1]นักศึกษาปริญญาโท และ [2]รองศาสตราจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200

Thanakorn Charoenchuamsakul[1]* and Sant Suwatcharapinun[2]
[1]Master degree student and [2]Associate Professor,
Faculty of Architecture, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand, 50200

*Email: thanakornsingsom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาภายในย่านช้างม่อย โดยมีจุดประสงค์เพื่อเข้าไปสำรวจและแยกองค์ประกอบพื้นที่เมืองด้วยแนวคิดเมืองมีชีวิตของญาน เกห์ล ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง ได้แก่ ผู้คน กิจกรรม และพื้นที่เมือง เพื่อวิเคราะห์และทำความเข้าใจกลไกการทำงานร่วมกันภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสมจนกระทั่งก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนและนำไปสู่ความมีชีวิตชีวาภายในย่านช้างม่อย การศึกษาวิจัยใช้วิธีการสังเกตการณ์ด้วยเครื่องมือแบบเดียวกับที่เกห์ลใช้งานจากหนังสือวิธีเรียนรู้ชีวิตสาธารณะที่เขาได้เขียนร่วมกับสวาร์ ได้แก่ การวาดผัง การลากตามรอย และการถ่ายภาพเพียงเท่านั้น ทุกเครื่องมือดังกล่าวเป็นวิธีการบันทึกข้อมูลโดยหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วมกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อไม่ให้ข้อมูลของพื้นที่ถูกรบกวนจากการเข้าไปมีส่วนร่วมของผู้วิจัย ท้ายที่สุดแล้วผลสรุปจากการศึกษาพื้นที่มีชีวิตชีวาของย่านช้างม่อย แสดงให้เห็นว่า พื้นที่มีชีวิตชีวาของย่านช้างม่อยมีอยู่เพียงแค่บริเวณจุดตัดระหว่างถนนช้างม่อยและถนนช้างม่อยเก่าเท่านั้น ซึ่งเกิดจากมีเงื่อนไขทั้งสามข้อครบถ้วน ได้แก่ จำนวนคนและระยะเวลาที่ปรากฏตัว กิจกรรมทางเลือกมากกว่ากิจกรรมจำเป็น และริมขอบอ่อนนุ่ม อันเกิดจากอิทธิพลของอาคารหัวมุมถนนบริเวณนั้นช่วยส่งเสริมให้เกิดขึ้น ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากายภาพบริเวณอื่น ๆ ของย่าน ช้างม่อยให้มีชีวิตชีวาเพิ่มขึ้นเหมือนกันได้

คำสำคัญ: ย่านช้างม่อย, ญาน เกห์ล, เมืองมีชีวิต, พื้นที่มีชีวิตชีวา, ความมีชีวิตชีวา

Abstract

The research article's purpose was to examine lively factors in Chang Moi district. The research objectives were discovering and extracting city space from Jan Gehl's lively city that has three components, viz people, activity, and city space. In order to analyze and understand how three components work together under specific conditions and create social interactions until liveliness appears. The study methods were only observations which are the same tools as Gehl used from a book that he wrote with Svarre called "How to Learning Public Life" such as drawing, tracing, and photographing. All tools have to avoid interaction with case studies for receiving real information in that area. Finally, the conclusion from the lively space in Chang Moi district showed that lively space in Chang Moi only has an intersection between Chang Moi Road and Old Chang Moi Road, because of three conditions viz quantity and quality people (time), optional activity more than necessary activity, and soft edges that have been affected by the buildings on the intersection conners which are able to be guidelines for developing other corners in Chang Moi district.

Keywords: Chang Moi district, Jan Gehl, lively city, liveliness space, liveliness
Received: April 24, 2024; **Revised:** June 20, 2024; **Accepted:** June 24, 2024

1. บทนำ

ย่านช้างม่อยเคยเป็นชุมชนหัวัดของคนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธ์ที่อาศัยอยู่รวมกันอย่างเงียบสงบ อีกทั้งเคยโด่งดังในเรื่องการทำขนมจีนและเป็นชุมชนช่างหัตศิลป์ด้านเหล็กที่มีชื่อเสียงในเมืองเชียงใหม่ กระทั่งมีการสร้างตลาดวโรรสขึ้นบริเวณข่วงเมรุ และมีการตัดถนนเส้นใหม่ (ถนนช้างม่อยในปัจจุบัน) เพื่อเชื่อมคูเมืองเข้ากับตลาดวโรรส รวมถึงมีการก่อสร้างอาคารตึกแถ วแบบสมัยใหม่ขึ้นตามสองข้างทางของถนนเส้นดังกล่าว ช้างม่อยจึงเริ่มกลายเป็นย่านธุรกิจการค้าที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว ทว่าหลังจากวิกฤตต้มยำกุ้งของประเทศไทยส่งผลให้ร้านค้าต่าง ๆ ในย่านช้างม่อยได้รับผลกระทบและปิดตัวลงเป็นจำนวนมาก เป็นปัจจัยหนึ่งในการเข้ามาของธุรกิจสีเทาและแหล่งอบายมุข กลายเป็นสถานที่รวมอาชญากรรมและคนไร้บ้าน อาคารต่าง ๆ จึงถูกทิ้งร้าง หรือไม่ก็กลายเป็นโกดังเก็บสินค้าและที่พักแรงงาน (จิรันธนิน กิติกา, 2563)

เห็นได้ว่า ย่านช้างม่อยเคยเป็นอดีตย่านธุรกิจเก่าของเชียงใหม่ที่เคยพลุ่งพล่านไปด้วยกิจกรรมหลากหลายสีสันก่อนที่จะซบเซาลงไปด้วยวิกฤตในหลาย ๆ ด้าน ส่งให้สภาพของย่านเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนดั้งเดิมบางส่วนย้ายออก อาคารเก่าหลายหลังถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานและปล่อยให้ทิ้งร้างอย่างน่าเสียดาย จนกระทั่งผู้ประกอบการรายย่อยรุ่นใหม่ได้เข้ามาทำธุรกิจเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 จนถึงปัจจุบัน โดยการปรับเปลี่ยนอาคารเก่าให้รองรับการใช้งานใหม่ ๆ ช้างม่อยจึงกลับมามีสีสันอีกครั้ง และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ (อนิรุทธ์ เอื้อวิทยา, 2563) อีกทั้งช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาย่านช้างม่อยได้รับการสนับสนุนให้จัดกิจกรรมภายในย่านจากหลายหน่วยงาน มีทั้งกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น เทศกาลงานออกแบบเชียงใหม่ (พ.ศ. 2563-2566) งานตุงช้างม่อยปีใหม่เมือง (พ.ศ. 2564) และงานคนข้าวยาคู้ (พ.ศ. 2564-2566) เป็นต้น โดยได้รับการผลักดันจากนักวิจัย หน่วยงานต่าง ๆ พร้อมแรงสนับสนุนจากคนในชุมชนและผู้ประกอบการภายในย่าน ส่งผลให้ย่านช้างม่อยเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นหนึ่งในย่านที่มีชีวิตชีวาของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ย่านช้างม่อยได้ถูกกำหนดให้เป็นย่านต้นแบบสร้างสรรค์จากสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) มาตั้งแต่ พ.ศ. 2562 เพื่อเป็นต้นแบบและขยายผลไปสู่ย่านสมาชิกอื่น ๆ ของเครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ประเทศไทย โดยสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) (reative Economy Agency) หรือ CEA ได้เริ่มดำเนินการพัฒนา “ย่านต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” จากย่านตั้งต้นที่มีสาขาของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) และมีความพร้อมสำหรับพัฒนาเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ ประกอบไปด้วย ย่านเจริญกรุง (กรุงเทพมหานคร) ย่านช้างม่อย (เชียงใหม่) ย่านเจริญเมือง (แพร่) ย่านศรีจันทร์ (ขอนแก่น) และย่านเมืองเก่า (สงขลา) ซึ่งเริ่มต้นจากย่านเจริญกรุงเป็นที่แรก จากนั้นในปี พ.ศ. 2563 จึงเริ่มเข้ามาพัฒนาในย่านช้างม่อยเป็นลำดับต่อมา (น้ำฝน ยุรยาตร์สัมพันธ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 เมษายน 2566) สอดคล้องกับข้อมูลของศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมืองที่ว่า ย่านช้างม่อยคือหนึ่งในศูนย์กลางย่านสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมด้านศิลปะและงานออกแบบ อีกทั้งเป็นหนึ่งในพื้นที่ของเมืองเชียงใหม่ที่เป็นย่านเดินได้ตามเกณฑ์การให้คะแนนของศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง (อดิศักดิ์ กันทะเมืองลี้, 2563, 2565) ซึ่งข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและโอกาสของย่านช้างม่อยในการเป็นย่านที่พลุ่งพล่านไปด้วยผู้คนมากขึ้นได้ในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ความมีชีวิตชีวาของย่านช้างม่อยที่เกิดขึ้นถึงแม้จะเป็นที่ประจักษ์ แต่ยังคงไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเมืองมีชีวิต (Lively City) ของญาน เกห์ล หรือเมืองที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้ใช้ชีวิตอยู่นอกอาคาร ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดึงดูดคนกลุ่มใหม่ ๆ ให้เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมากขึ้นจนกลายเป็นพื้นที่มีชีวิตชีวา โดยเมืองมีชี วิตจะต้องประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้คน กิจกรรม และพื้นที่เมืองทำงานร่วมกัน ซึ่งเหมาะสมต่อการเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยย่านช้างม่อยที่กำลังได้รับความสนใจและมีผู้คนเข้ามาใช้งานเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้สำรวจองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาบนพื้นที่ของย่านช้างม่อย และทำความเข้าใจกลไกการทำงานร่วมกันขององค์ประกอบเหล่านั้น จนกระทั่งอธิบายได้ว่า ความมีชีวิตชีวาของย่านช้างม่อยเกิดขึ้นมาจากสาเหตุใด รวมถึงนำผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่อื่นของย่านให้มีชีวิตชีวาเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม นอกจากแนวคิดเมืองมีชีวิตแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำวิธีการศึกษาพื้นที่และชีวิตสาธารณะ

ของญาน เกห์ลมาเป็นหนึ่งในเครื่องมือศึกษาวิจัยในครั้งนี้เช่นเดียวกัน เพราะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการได้มาซึ่งข้อมูลบนพื้นที่เมือง และสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้ได้

2. วัตถุประสงค์

1) เพื่อสำรวจและทำความเข้าใจองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดพื้นที่มีชีวิตชีวาภายในย่านช้างม่อยด้วยแนวคิดเมืองมีชีวิตของญาน เกห์ล

2) เพื่อนำผลลัพธ์จากการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาย่านช้างม่อยให้สามารถรองรับความมีชีวิตชีวาเพิ่มขึ้นได้

2. ทบทวนวรรณกรรม

เมืองมีชีวิต (Lively City) เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงเมืองที่ช่วยสร้างโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นที่เมือง เพื่อดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาใช้ชีวิต ทำกิจกรรมเป็นเวลานานและมากขึ้นท่ามกลางอาคารหรือพื้นที่สาธารณะ โดยมีองค์ประกอบอยู่สามองค์ประกอบที่ผู้วิจัยเรียกว่า “องค์ประกอบเมืองมีชีวิต” ได้แก่ ผู้คน กิจกรรม และพื้นที่เมือง

3.1 ผู้คน (People)

ผู้ที่กระทำกิจกรรมอยู่บนพื้นที่ระหว่างอาคารหรือพื้นที่สาธารณะของเมือง เนื่องจากคนคือความบันเทิงของและคนจะมาในที่ที่คนอยู่ (Gehl, 2010) จึงเป็นองค์ประกอบที่ดึงดูดให้กลุ่มคนใหม่ ๆ เข้ามาในพื้นที่เมืองเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท ได้แก่ ผู้คนในเชิงปริมาณ (Quantity) คือ จำนวนผู้คนที่ปรากฏอยู่ในเมือง ณ ช่วงเวลาและสถานที่เดียวกัน จากงานวิจัยของ วิลเลียม เอช. ไวท์ ต้องมีผู้คนอย่างน้อย 16.6 คนขึ้นไป ความมีชีวิตชีวาจึงจะสามารถเกิดขึ้นมาบนพื้นที่เมืองได้ ในทำนองเดียวกัน นักวางผังเมืองจากเมืองเล็ก ๆ ในนอร์เวย์ ได้ทำการทดลองตามทฤษฎีของไวท์ ผลปรากฏว่า ผู้คนเพียงแค่ 14 คนก็สามารถสร้างความมีชีวิตชีวาบนพื้นที่จตุรัสของเมืองดังกล่าวได้แล้ว (อ้างโดย ญาณ เกห์ล และเบร์กิตเต สวาร์, 2561) จึงสามารถสรุปได้ว่าจำนวนของผู้คนที่จะทำให้เกิดความมีชีวิตชีวาบนพื้นที่สาธารณะแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่เมือง และผู้คนในเชิงคุณภาพ (Quality) คือ ระยะเวลาที่ผู้คนปรากฏตัวและทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่บนพื้นที่เมือง ยิ่งเกิดขึ้นนานยิ่งช่วยสร้างโอกาสให้ผลรวมของจำนวนคนถึงระดับที่ก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาได้

ดังนั้น การที่ผู้คนจะสามารถช่วยส่งเสริมความมีชีวิตชีวาให้กับพื้นที่เมืองได้จำเป็นที่จะต้องมีจำนวนการปรากฏตัวของผู้คนไม่น้อยกว่า 16.6 คน ในระยะที่ผู้คนสามารถมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันได้ (ไม่เกิน 100 เมตรโดยประมาณ) และต้องอยู่ในสถานการณ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่า พื้นที่เมืองมีคนอยู่และมีการใช้งาน (Gehl, 2001, 2010)

3.2 กิจกรรม (Activity)

การกระทำต่าง ๆ ของผู้คนที่เกิดขึ้นในเมือง สามารถแบ่งออกได้เป็นสามประเภท ได้แก่ กิจกรรมจำเป็น (Necessary Activity) กิจกรรมทางเลือก (Optional Activity) และกิจกรรมทางสังคม (Social Activity) (Gehl, 2001, 2010)

กิจกรรมจำเป็น คือ กิจกรรมที่เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เกิดขึ้นจากความจำเป็น ต้องกระทำ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง จึงเป็นกิจกรรมที่มีความน่าสนใจน้อยที่สุด กิจกรรมทางเลือก คือ กิจกรรมที่เลือกทำมากกว่ามีความจำเป็นต้องทำ เกี่ยวข้องกับความต้องการที่จะพักผ่อนหรือใช้ชีวิตอยู่ในเมืองของผู้คน จึงมีความน่าสนใจและหลากหลายกว่ากิจกรรมก่อนหน้า สุดท้ายกิจกรรมทางสังคม คือ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คน นับรวมตั้งแต่การมองเพียงฝ่ายเดียวไปจนถึงการพูดคุยอย่าง สนิทสนม เป็นกิจกรรมที่เกิดตามหลังกิจกรรมอื่น ๆ เมื่อมีผู้คนอยู่บนพื้นที่เมืองในช่วงเวลาเดียวกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ทำให้กิจกรรมเหล่านั้นน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า กิจกรรมที่ส่งผลต่อความมีชีวิตชีวาบนพื้นที่เมืองที่สุด คือ กิจกรรมทางเลือก โดยมักจะเริ่มต้นจากกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์ เช่น การเดิน การนั่ง และการยืน เป็นต้น ก่อนที่จะนำไปสู่กิจกรรมที่ซับซ้อนและหลากหลายตามมาภายหลัง รวมถึงสามารถดึงดูดผู้คนให้เข้ามาภายในเมืองมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อระดับกิจกรรมโดยรวม นำไปสู่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนมากมายจนก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาขึ้นมาได้ในที่สุด

3.3 พื้นที่เมือง (City Space)

พื้นที่ว่างระหว่างอาคารหรือพื้นที่สาธารณะ เช่น ลาน จัตุรัส ถนน ตรอก ซอก ซอย หรือทางเดินเท้า เป็นต้น เป็นพื้นที่สำหรับรองรับการใช้งานของผู้คนและเป็นฉากหลังของกิจกรรม เปิดโอกาสให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน โดยมีริมขอบเมือง (Edges แปลโดยผู้วิจัย) หรือพื้นที่ชั้นล่างของอาคารเป็นพื้นที่ที่ผู้คนนิยมหยุดอยู่และใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมากที่สุด จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของความมีชีวิตชีวาก่อนที่จะขยับเข้าสู่ศูนย์กลางของพื้นที่เมือง เกห์ลกล่าวไว้ว่า การมีริมขอบเมืองเพียงแค่ฝั่งเดียวยังเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจและดึงดูดผู้คนให้เข้ามาใช้งานได้มากกว่า การไม่มีริมขอบหรือเป็นพื้นที่ที่ล้อมรอบไปด้วยถนน (Gehl, 2010) ริมขอบเมืองจะสามารถดึงดูดผู้คนให้อยู่บนพื้นที่เมืองนานขึ้นจะต้องมีลักษณะที่เรียกว่า ริมขอบอ่อนนุ่ม (Soft Edges แปลโดยผู้วิจัย) เพื่อส่งเสริมให้ผู้คนในชั้นล่างของอาคารมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในเมือง ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างด้านในและด้านนอก รองรับกิจกรรมอยู่กับที่อย่างการนั่งและการยืน เพื่อสนับสนุนให้ผู้คนใช้เวลาอยู่ในบริเวณนั้นอย่างมีความหมาย (Meaningful) และน่าสนใจ (Interesting) (Gehl, 2001; Gehl, 2010)

ริมขอบอ่อนนุ่มต้องมี 5 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ (1) หน้าอาคารแคบ (Narrow Units) (2) การใช้งานอาคารที่หลากหลาย (Mixed Functions) (3) หน้าอาคารโปร่งหรือโล่ง (Transparency) (4) มีการจัดแสดงสินค้าหรือกิจกรรมให้ดู (Goods and Activities) (5) และหน้าอาคารที่มีเอกลักษณ์ (Character of Façade)

จากการทบทวนแนวคิดเมืองมีชีวิตของเกห์ลสามารถสรุปได้ว่า ความมีชีวิตชีวาเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อองค์ประกอบเมืองมีชีวิตทั้งสามเป็นไปตามเงื่อนไข ดังนี้ 1) ผู้คนต้องปรากฏตัวอยู่ในเมืองตั้งแต่ 16.6 คนขึ้นไป และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน เพื่อสร้างโอกาส (Opportunity) ให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนได้โดยง่าย 2) กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะต้องมีปริมาณกิจกรรมทางเลือกมากกว่ากิจกรรมจำเป็น เพื่อเป็นแรงดึงดูด (Attraction) ให้คนกลุ่มใหม่ ๆ สนใจที่จะเข้ามาใช้งานพื้นที่เมืองเพิ่มขึ้น สุดท้าย 3) พื้นที่เมืองจะต้องมีริมขอบอ่อนนุ่มเพื่อให้สามารถรองรับการใช้งานของผู้คนได้อย่างหลากหลาย (Functionality) ริมขอบอ่อนนุ่มจะนำพาความมีชีวิตชีวาเข้ามาสู่พื้นที่เมือง โดยการรองรับการใช้งานของผู้คนและเป็นฉากหลังของกิจกรรม จนเกิดเป็นความมีชีวิตชีวาอยู่ด้านหน้าของริมขอบอ่อนนุ่มนั่นเอง (ภาพที่ 1)

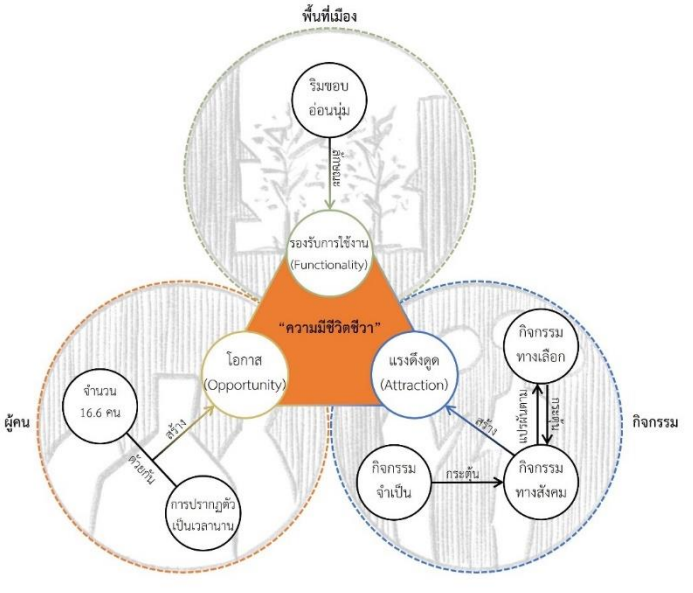

ภาพที่ 1 แผนภาพสรุปองค์ประกอบเมืองมีชีวิตตามแนวคิดของญาน เกห์ล

เมื่อองค์ประกอบเมืองมีชีวิตเป็นไปตามเงื่อนไขดังกล่าว และก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คน ดึงดูดคนกลุ่มใหม่เข้ามาทำกิจกรรมมากขึ้น กระทั่งพื้นที่บริเวณริมขอบเมืองไม่สามารถรองรับได้ ในเวลานี้ชีวิตในเมืองที่เกิดขึ้นหรือความมีชีวิตชีวาจะค่อย ๆ ไหลเข้าสู่ศูนย์กลางของพื้นที่เมือง การใช้งานที่อัดแน่นบริเวณริมขอบเมืองจึงขยายตัวออกไป สามารถรองรับกลุ่มคนใหม่ ๆ

และส่งผลให้กิจกรรมเกิดนานขึ้น แม้จะอยู่ห่างจากริมขอบเมืองอันเป็นสถานที่ดีที่สุดสำหรับการหยุดอยู่และสังเกตความเป็นไปบนพื้นที่เมืองก็ตาม สุดท้ายความมีชีวิตชีวาจึงเกิดขึ้นทั่วพื้นที่เมืองไม่เพียงแค่เกาะกลุ่มตามริมขอบเท่านั้น

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือเรียนรู้ชีวิตสาธารณะ จากการพิจารณาเลือกเครื่องมือให้เหมาะสมกับหน่วยวิจัยที่ต้องการ ได้แก่ ผู้คน กิจกรรม และพื้นที่เมือง โดยการทบทวนวรรณกรรมพบว่า เงื่อนไขที่องค์ประกอบเมืองสามารถก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวา เกี่ยวข้องกับจำนวนคน ระยะเวลาใช้งาน ประเภทของกิจกรรม และพื้นที่เมืองใช้งานได้ ที่สามารถนำไปสู่การคัดเลือกเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่ 1) การวาดผัง สามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ทั้งจำนวนของผู้คนและกิจกรรม รวมถึงตำแหน่งการรวมตัวของผู้คนบนพื้นที่เมือง อีกทั้งใช้ระบุประเภทกิจกรรมของผู้คนแทนสัญลักษณ์รูปแบบต่าง ๆ ได้อีกด้วย 2) การลากตามรอย นำไปใช้เก็บข้อมูลเส้นทางการเดินและสถานที่หยุดแวะของผู้คน ด้วยการลากเส้นลงบนผังพื้นตามทิศทางที่กลุ่มตัวอย่างเดินผ่านไป และ 3) การถ่ายภาพ ใช้บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อช่วยในการแยกแยกข้อมูลที่พบในพื้นที่ รวมถึงประกอบคำอธิบายผลการศึกษาในภายหลัง (ญาณ เกห์ล และ เบร์กิตเต สวาร์, 2561) เมื่อพิจารณาเครื่องมือที่เหมาะสมเป็นที่เรียบร้อยจึงเข้าสู่กระบวนการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ค้นหาพื้นที่ผู้คนปรากฏตัวอย่างหนาแน่น

ขั้นตอนแรกเป็นการลงพื้นที่สำรวจย่านช้างม่อยด้วยการเดิน พร้อมทั้งใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “การวาดผัง” บันทึกตำแหน่งของผู้คนที่พบในแต่ละพื้นที่ของย่าน สำหรับค้นหาบริเวณที่มีโอกาสเป็นพื้นที่มีชีวิตชีวาตามแนวคิดของเกห์ลภายในย่านช้างม่อย โดยใช้ความหนาแน่นในการปรากฏตัวของผู้คนเป็นเกณฑ์ เพื่อจำกัดขอบเขตการศึกษาให้แคบลง ในขั้นตอนนี้ใช้เครื่องมือการวาดลงผังสำหรับบันทึกตำแหน่งผู้คนที่พบเห็นขณะเดินสำรวจ และทำสัญลักษณ์ลงบนผังพื้นที่ของย่านช้างม่อย ให้ง่ายต่อการสังเกตความหนาแน่นของผู้คนในแต่ละบริเวณ ขั้นตอนนี้ใช้เวลาเก็บข้อมูลทั้งหมดหนึ่งสัปดาห์ แบ่งเป็นสองช่วง ได้แก่ ช่วงเช้าและช่วงบ่าย รวมทั้งสิ้น 14 ครั้ง เพื่อให้สามารถสังเกตความถี่ของบริเวณที่ผู้คนปรากฏตัวอย่างหนาแน่นภายในย่านช้างม่อย และลดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลให้น้อยที่สุด

ภาพที่ 2 วิธีการบันทึกข้อมูลในขณะเดินสำรวจภายในย่านช้างม่อย

จากนั้นจึงคัดกรองพื้นที่ศึกษาวิจัยโดยการกำหนดวงกลมสมมติเส้นผ่านศูนย์กลาง 100 เมตร ตามระยะการมองเห็นเชิงสังคม ซึ่งผู้คนสามารถเห็นการกระทำของกันและกัน แม้ว่าจะไม่สามารถระบุหน้าตาได้อย่างชัดเจน ทว่ายังคงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเมืองที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนได้ (Gehl, 2010) วงกลมสมมติจะถูกกำหนดไว้ในจุดต่าง ๆ ครอบคลุมบริเวณที่ไร้สิ่งกีดขวางทางสายตาและปรากฏผู้คนมากกว่า 16.6 คนขึ้นไป จากนั้นจึงกำหนดตัวอักษรแทนวงกลมสมมติแต่ละบริเวณ (A-L)

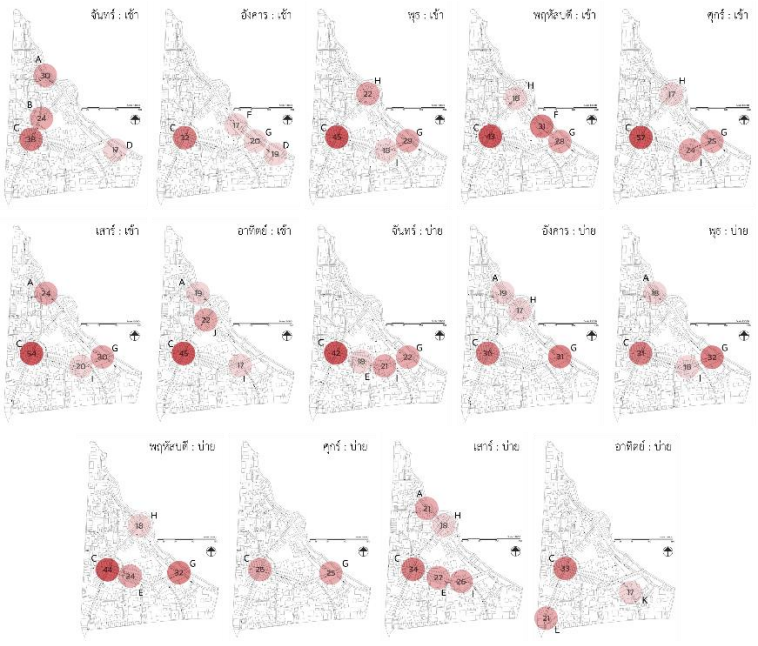

ภาพที่ 3 บริเวณที่ผู้คนปรากฏตัวอย่างหนาแน่นภายในย่านช้างม่อย

4.2 คัดเลือกพื้นที่ศึกษา

ขั้นตอนการทำตารางคัดเลือกพื้นที่ศึกษา (ตารางที่ 1) โดยใช้ความหนาแน่นของผู้คนที่ปรากฏในแต่ละบริเวณเป็นเกณฑ์ (ตารางที่ 2) โดยพบว่า พื้นที่ซึ่งเหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่ศึกษามากที่สุด ได้แก่ พื้นที่ C มีผลรวมคะแนน 70 คะแนน

ตารางที่ 1 ตารางแสดงการคัดเลือกพื้นที่วิจัยโดยใช้ความหนาแน่นในการปรากฏตัวของผู้คนเป็นเกณฑ์

วันและช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล		บริเวณที่ผู้คนปรากฏตัวอย่างหนาแน่นภายในย่านช้างม่อย											
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
จันทร์	เช้า	3	2	5	1								
	บ่าย			6		1		2		1			
อังคาร	เช้า			4	1		1	1					
	บ่าย	1		4				3	1				
พุธ	เช้า			6				3	2	1			
	บ่าย	1		3				4		1			
พฤหัสบดี	เช้า			6			3	3	1				
	บ่าย			6		2		4	1				
ศุกร์	เช้า			7				2	1	2			
	บ่าย			2				2					
เสาร์	เช้า	2		7				3		1			
	บ่าย	1		4		3			1	2			
อาทิตย์	เช้า	1		6						1	2		
	บ่าย			4								1	1
รวม (คะแนน)		**9**	**2**	**70**	**2**	**6**	**4**	**27**	**7**	**9**	**2**	**1**	**1**

ตารางที่ 2 เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัย

เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัย	
จำนวนการปรากฏตัวของผู้คน	**คะแนนที่ได้รับ**
17-21	1
22-26	2
27-31	3
32-36	4
37-41	5
42-46	6
47 คนขึ้นไป	7

สรุปได้ว่า พื้นที่ C (ต่อไปนี้จะเรียกว่า พื้นที่วิจัย) ซึ่งมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่สี่แยกจุดตัดของถนนช้างม่อยเก่าและถนนช้างม่อย เป็นพื้นที่ของย่านช้างม่อยที่สามารถพบผู้คนปรากฏตัวได้อย่างหนาแน่นและมีความถี่มากที่สุดอย่างเห็นได้ชัด ผลรวมคะแนนจากขั้นตอนการคัดเลือกพื้นที่วิจัยจึงสูงถึง 70 คะแนน มากกว่าอันดับที่สองเกือบสามเท่า

4.3 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

1) เก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือการวาดผังและการถ่ายภาพ สำหรับบันทึกตำแหน่งของผู้คนที่หยุดอยู่ในพื้นที่ศึกษา พร้อมระบุกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นสัญลักษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เก็บข้อมูลในวันธรรมดาช่วงเช้า (9:00-12:00) สามวัน ช่วงบ่าย (14:00-17:00) สามวัน และในวันหยุดทั้งสองช่วงเวลาอีกหนึ่งวัน รวมทั้งหมดแปดครั้ง โดยจะต้องเดินสังเกตการณ์ให้ครอบคลุมทั่วพื้นที่ศึกษาพร้อมกับจดบันทึกตำแหน่งของผู้คนและกิจกรรมอยู่กับที่ (การนั่งและการยืน) ลงบนผังพื้นและใช้เวลาให้น้อยที่สุด เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลจากการเคลื่อนไหวไปมาของกลุ่มตัวอย่าง ในขณะเดียวกัน ก็ใช้การถ่ายรูปบันทึกกิจกรรมที่น่าสนใจ รวมถึงเป็นตัวช่วยในการจดจำกิจกรรม ในกรณีที่พบผู้คนปรากฏตัวอยู่เป็นจำนวนมากจนไม่สามารถจดบันทึกได้ทั้งหมด ทำในลักษณะนี้ซ้ำทุก ๆ หนึ่งชั่วโมงตลอดช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้

2) เก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือการลากตามรอยและการถ่ายภาพ สำหรับการบันทึกทิศทางการเดินของผู้คนที่ผ่านไปมาในพื้นที่ศึกษา ทำการเก็บข้อมูลรวมทั้งสิ้นแปดครั้งในวันและเวลาเดียวกันกับข้อก่อนหน้า ระหว่างการสังเกตการณ์ผู้วิจัยได้กำหนดเส้นสมมติไว้ที่สุดขอบพื้นที่ศึกษาและสังเกตการณ์แต่ละเส้นสมมติเป็นเวลา 20 นาที ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นทุกทางเข้าออกได้โดยง่าย เมื่อคนเดินเท้าจากภายนอกเข้ามาในพื้นที่ผ่านเส้นสมมติจะถูกสุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับเก็บข้อมูลการเดิน จนกว่าจะหยุดแวะที่ใดที่หนึ่งหรือเดินออกจากพื้นที่ศึกษาไป จากนั้นจึงสุ่มกลุ่มตัวอย่างคนใหม่และทำซ้ำแบบเดียวกันกระทั่งหมดเวลาที่กำหนดไว้ สุดท้ายจึงย้ายไปสังเกตการณ์ยังเส้นสมมติในตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะครบทุกทางเข้าออกที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา

4.4 สังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการสังเคราะห์ข้อมูลองค์ประกอบเมืองมีชีวิตอย่างผู้คน กิจกรรม และพื้นที่เมืองในแต่ละพื้นที่ศึกษา เพื่อค้นหาพื้นที่ที่มีเงื่อนไขในการก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาครบทั้งสามข้ออย่างที่ได้กล่าวไปในการทบทวนวรรณกรรม ผลปรากฏว่า บริเวณจุดตัดถนนช้างม่อยและช้างม่อยเก่า คือ พื้นที่ศึกษาเพียงแห่งเดียวที่มีองค์ประกอบเมืองมีชีวิตเป็นไปตามเงื่อนไขในการก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวา จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการหาคำอธิบายถึงความมีชีวิตชีวาที่พบภายในย่านช้างม่อยในลำดับต่อไป

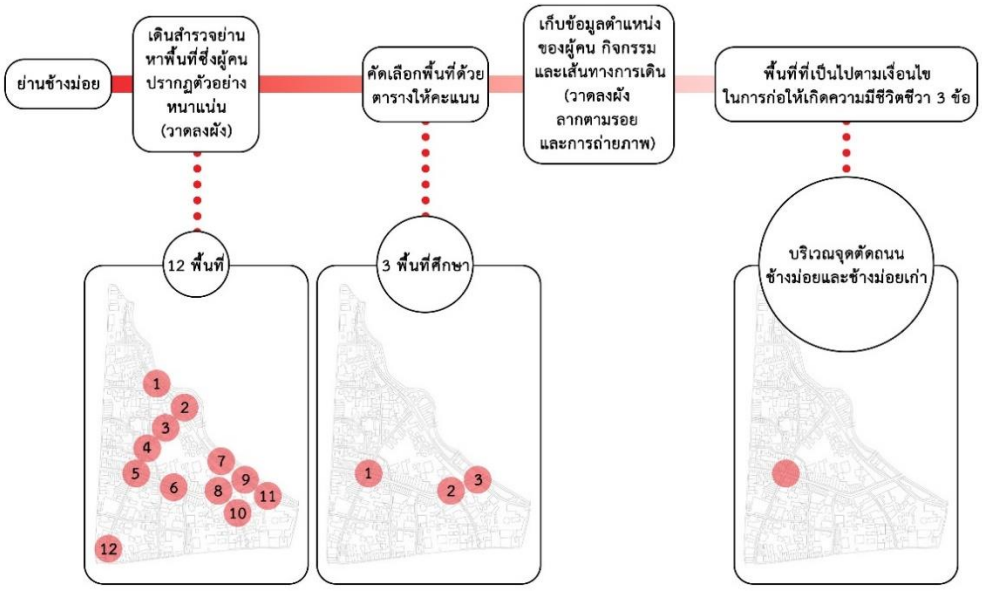

ภาพที่ 4 แผนภาพขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย

5. ผลการศึกษา

บริเวณจุดตัดระหว่างถนนช้างม่อยและช้างม่อยเก่า ประกอบไปด้วย ถนนช้างม่อยอันเป็นเส้นทางหลักในการเดินทางเข้ามาภายในย่าน เป็นถนนเดินรถทางเดียวที่สามารถพบยานพาหนะจำนวนมากเคลื่อนที่อย่างรวดเร็ว มีทางเดินเท้าขนาบข้างทั้งสองฝั่งถนนซึ่งเต็มไปด้วยอาคารตึกแถวทั้งที่เปิดการใช้งานและปิดการใช้งาน นอกจากนั้น ตลอดริมฝั่งด้านซ้ายของถนน (ทิศเหนือ) ได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับจอดยานพาหนะภายในย่าน ส่วนถนนอีกเส้นหนึ่ง คือ ถนนช้างม่อยเก่า เส้นทางดั้งเดิมของย่านช้างม่อย ด้วยความแคบของถนนจึงไม่ปรากฏทางเดินเท้า กลายเป็นถนนร่วมสำหรับรองรับการใช้งานของยานพาหนะและผู้คนในเวลาเดียวกัน อีกทั้ง ฝั่งด้านทิศตะวันออกของถนนมักถูกใช้เป็นที่จอดยานพาหนะอยู่ตลอด พื้นที่ถนนที่สามารถใช้งานได้จึงลดน้อยลง ความเร็วในการเคลื่อนที่ภายในถนนเส้นนี้จึงถูกจำกัดลงและน้อยกว่าถนนช้างม่อยอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ทั้งสองฝั่งของถนนสามารถพบการใช้งานทั้งจากอาคารตึกแถว ศาสนาสถาน หรือที่อยู่อาศัยอย่างผสมผสานกัน ในบริเวณนี้มีการรวมตัวของผู้คนและทำกิจกรรมอย่างหนาแน่นด้านบนของพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณริมอาคารหัวมุมถนนทั้งสองฝั่งของถนนช้างม่อยเก่า ส่วนบริเวณอื่น ๆ พบตำแหน่งของผู้คนและกิจกรรมกระจายตัวออกไปบ้างทว่าจำนวนยังน้อยกว่าอยู่มาก นอกจากนั้น เส้นทางการเดินของผู้คนที่ผ่านเข้ามาในพื้นที่หนาแน่นบริเวณริมทางเดินเท้าของถนนช้างม่อยอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากเป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมต่อระหว่างถนนรอบคูเมืองเชียงใหม่และตลาดวโรรส (กาดหลวง) อีกทั้งยังสามารถกระจายผู้คนไปยังถนนเส้นสำคัญอื่น ๆ ได้ เช่น ถนนท่าแพและถนนราชวงศ์ สิ่งที่น่าสนใจคือ ลักษณะการข้ามถนนของผู้คนที่เกิดขึ้นได้ทุกบริเวณและทุกเวลาเมื่อถนนหนทางในพื้นที่ปลอดภัยจากยานพาหนะ

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า บริเวณจุดตัดถนนช้างม่อยและช้างม่อยเก่าเป็นไปตามเงื่อนไขในการก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวา เนื่องจาก พบจำนวนผู้คนเข้ามาใช้งานในพื้นที่เฉลี่ยตลอดระยะเวลาเก็บข้อมูล 32.53 คน และเมื่อพิจารณาข้อมูลแยกตามช่วงเวลา พบว่าไม่มีช่วงเวลาใดเลยที่จำนวนการปรากฏตัวของผู้คนเฉลี่ยน้อยกว่า 16.6 คน หมายความว่า บริเวณนี้พบผู้คนเข้ามาใช้งานจำนวนมากกว่าทฤษฎีของวิลเลียม เอช. ไวท์ ที่เกห์ลได้อ้างไว้ และเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาลงพื้นที่เก็บข้อมูล (ภาพที่ 5)

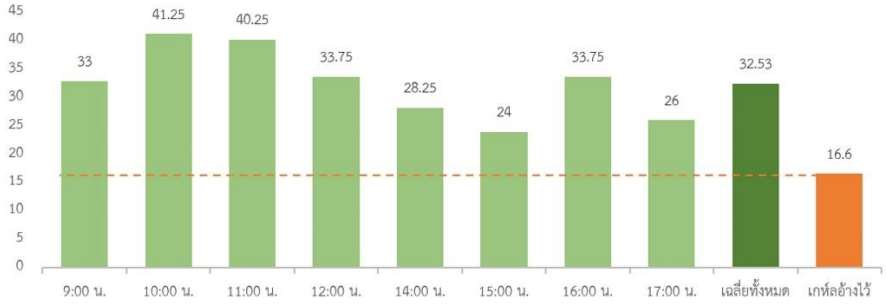

ภาพที่ 5 จำนวนคนเฉลี่ยในแต่ละช่วงเวลาบริเวณจุดตัดถนนช้างม่อยและช้างม่อยเก่า

นอกจากนั้น ยังพบผู้คนเลือกที่จะเข้ามาใช้งานพื้นที่มากกว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามา โดยกิจกรรมที่พบเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การยืน (ร้อยละ 62.06) การนั่ง (ร้อยละ 17.87) การทำงาน (ร้อยละ 7.40) การถ่ายรูป (ร้อยละ 7.20) การหยุดชั่วคราว (ร้อยละ 4.32) และการรอ (ร้อยละ 1.15) โดยในภาพรวมบริเวณนี้ พบกิจกรรมทางเลือกมากกว่ากิจกรรมจำเป็นอย่างเห็นได้ชัด (ภาพที่ 6)

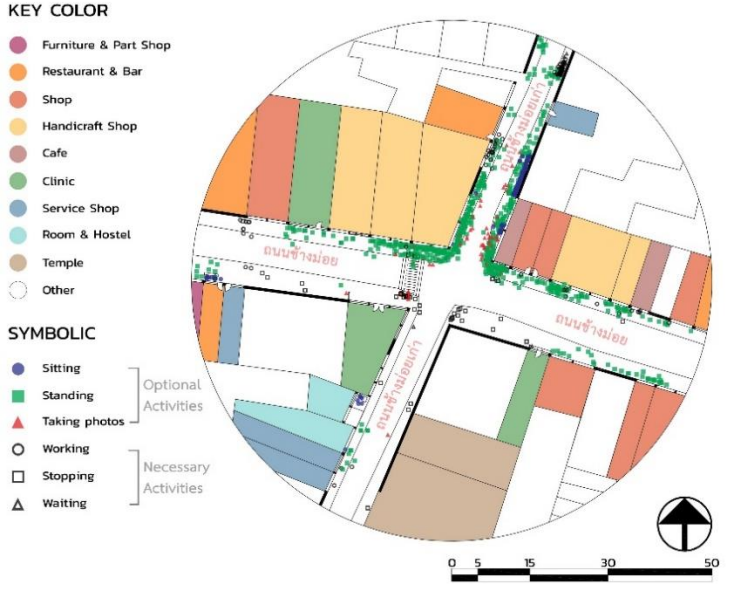

ภาพที่ 6 ตำแหน่งของผู้คนและกิจกรรมบริเวณจุดตัดของถนนช้างม่อยและช้างม่อยเก่า

กิจกรรมทั้งหมดที่พบบริเวณนี้ ถูกแทนด้วยสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไปและสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท ประกอบด้วย 1) กิจกรรมจำเป็นสามชนิด ได้แก่ การทำงาน (working) คือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากการประกอบอาชีพหรือเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ (วงกลมสีดำ) การหยุดชั่วคราว (stopping) คือ กิจกรรมที่เกิดจากผู้คนหยุดเดินอย่างกระทันหัน (สี่เหลี่ยมสีดำ) การรอ (waiting) คือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการรอรับบริการหรืออะไรบางสิ่งอย่างจำเป็น (สามเหลี่ยมสีดำ) และ 2) กิจกรรมทางเลือกสามชนิด ได้แก่ การนั่ง (sitting) คือ การนั่งเพื่อสังเกตการณ์ความเป็นไปบนพื้นที่เมืองหรือชื่นชมบรรยากาศภายในเมือง (วงกลมสีน้ำเงิน) การยืน (standing) คือ การยืนเพื่อสังเกตการณ์ความเป็นไปบนพื้นที่เมืองหรือชื่นชมบรรยากาศในเมือง

แตกต่างจากการนั่งเพียงแค่อากัปกิริยาเท่านั้น (สี่เหลี่ยมสีเขียว) การถ่ายรูป (taking photos) คือ กิจกรรมการถ่ายรูปใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เมือง (สามเหลี่ยมสีแดง)

อีกทั้งพื้นที่เมืองบริเวณนี้ยังมีลักษณะริมขอบอ่อนนุ่มปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะริมขอบถนนช้างม่อยฝั่งเหนือ (ดูภาพที่ 6 ประกอบคำอธิบาย) มีรายละเอียดของลักษณะริมขอบอ่อนนุ่มทั้งห้าข้อดังนี้ 1) มีหน้าอาคารแคบประมาณ 6.5 เมตร จากการที่มีอาคารแตกต่างกัน 15 อาคารในระยะ 100 เมตร 2) มีการใช้งานอาคารที่หลากหลายแตกต่างกันห้าประเภท ได้แก่ ร้านอาหารและบาร์ ร้านขายเสื้อผ้า คลินิก ร้านขายเครื่องจักสาน และร้านกาแฟ 3) มีหน้าอาคารโปร่งหรือโล่ง (แถบสีดำ คือ หน้าอาคารทึบหรือปิดการใช้งาน) สามารถมองเห็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในอาคารได้เกือบทั้งหมด 4) มีการจัดแสดงสินค้าและกิจกรรมให้ดู เด่นชัดบริเวณอาคารหัวมุมถนนทั้งสองฝั่ง และ 5) มีหน้าอาคารที่มีเอกลักษณ์อยู่บ้าง

6. สรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่า บริเวณจุดตัดถนนช้างม่อยและถนนช้างม่อยเก่า มีผู้คนเข้ามาใช้งานเฉลี่ย 32.53 คน มากกว่าจำนวนที่เกห์ลเคยอ้างไว้เกือบสองเท่า (16.6 คน) และสถานการณ์ดังกล่าวยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งผู้คนยังเข้ามาในพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมทางเลือกมากกว่ากิจกรรมจำเป็นอย่างท้วมท้นถึงร้อยละ 87.13 ของกิจกรรมทั้งหมดที่พบในพื้นที่ เช่น การยืนเป็นแบบถ่ายรูป การยืนเลือกสินค้า การยืนพูดคุย การนั่งมองดูผู้คน หรือการนั่งดื่มกาแฟ เป็นต้น ประกอบกับมีริมขอบเมืองที่เป็นไปตามลักษณะริมขอบอ่อนนุ่มทั้ง 5 ข้อ พื้นที่เมืองจึงมีศักยภาพเพียงพอ สามารถสนับสนุนการใช้งานของผู้คนอย่างเหมาะสม บริเวณนี้จึงมีเงื่อนไขครบทั้งสามข้อในการก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาขึ้นมาได้

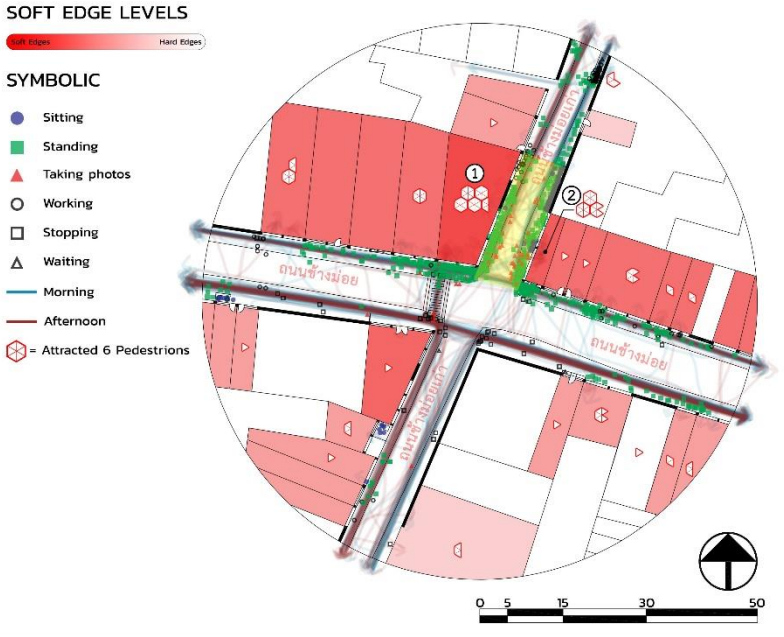

ภาพที่ 7 องค์ประกอบเมืองมีชีวิตบริเวณจุดตัดถนนช้างม่อยและช้างม่อยเก่า

ดังนั้น พื้นที่บริเวณจุดตัดถนนข้างม่อยและถนนข้างม่อยเก่า เป็นพื้นที่มีชีวิตชีวาตามแนวคิดของญาน เกห์ล เพียงแห่งเดียวภายในย่านข้างม่อย และความมีชีวิตชีวาที่เกิดขึ้นยังกระจุกตัวกันอย่างชัดเจนบริเวณริมถนนข้างม่อยฝั่งทิศเหนือ ด้านหน้าอาคารหัวมุมถนนร้านหวายสายน้ำผึ้ง (หมายเลข 1) และร้านกาแฟบริวกินนิ่ง (หมายเลข 2) ที่เป็นจุดดึงดูดสำคัญจากข้อได้เปรียบของการเป็นส่วนหนึ่งในริมขอบเมืองอย่างน้อยสองฝั่ง จึงมีระดับริมขอบอ่อนนุ่มที่สูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ (ความเข้มของสีแดง) ส่งผลให้ทั้งสองอาคารสามารถดึงดูดคนเดินเท้าให้หยุดแวะหรือเป็นเป้าหมายของคนเดินเท้าสูงที่สุดในบริเวณนี้ 27 คน และ 17 คน ตามลำดับ (หกเหลี่ยมสีขาว = 6 คน/รูป)

ส่วนพื้นที่อื่น ๆ ของย่านข้างม่อยที่ไม่สามารถนิยามได้ว่า เป็นพื้นที่มีชีวิตชีวาตามแนวคิดของเกห์ลนั้น เนื่องจากบางพื้นที่ถึงแม้มีกิจกรรมทางเลือกเกิดขึ้นมากกว่ากิจกรรมจำเป็น ทว่าจำนวนคนที่ปรากฏตัวในพื้นที่มีปริมาณน้อยกว่าจำนวนที่เกห์ลอ้างไว้ การปรากฏตัวของผู้คนจึงขาดความต่อเนื่องไปโดยปริยาย ในบางพื้นที่ถึงแม้จะสามารถพบการปรากฏตัวของผู้คนมากกว่าจำนวน 16.6 คน ทว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นเกือบทั้งหมดในพื้นที่ดังกล่าวเป็นกิจกรรมจำเป็น พื้นที่เหล่านี้จึงขาดเงื่อนไขบางประการที่ช่วยให้เกิดความมีชีวิตชีวาตามแนวคิดของเกห์ล โดยส่วนใหญ่พบว่าเป็นเงื่อนไขในเรื่องจำนวนและความต่อเนื่องในการปรากฏตัวของผู้คนในพื้นที่ รวมถึงประเภทของกิจกรรม ส่วนเงื่อนไขในเรื่องการเป็นริมขอบอ่อนนุ่มหรือคุณภาพของพื้นที่เมืองในแต่ละพื้นที่แทบจะไม่แตกต่างกันแม้แต่น้อย

สิ่งที่น่าสนใจ คือ บริเวณพื้นที่ระหว่างร้านหวายสายน้ำผึ้งกับร้านกาแฟบริวกินนิ่งบนถนนข้างม่อยเก่า (สีเหลือง) พบผู้คนและกิจกรรมกระจุกตัวอยู่ด้านหน้าของทั้งสองร้านอย่างหนาแน่น จากการที่ถนนมียานพาหนะผ่านไปมา บังคับให้กลุ่มคนต้องหยุดอยู่และเกาะกลุ่มในบริเวณนั้นเพื่อหลบเลี่ยงอันตรายจากยานพาหนะ แต่ด้วยความแคบของถนนข้างม่อยเก่า ยานพาหนะจึงไม่สามารถเคลื่อนที่ผ่านไปมาได้เป็นจำนวนมากและรวดเร็ว ความรู้สึกกลัวอันตรายของผู้คนจึงลดน้อยลง ความมีชีวิตชีวาจากริมขอบจึงเริ่มไหลเข้าสู่ศูนย์กลางของพื้นที่ในช่วงเวลาที่ไม่มียานพาหนะผ่าน ประกอบกับอาคารทั้งสองฝั่งเป็นอาคารที่ดึงดูดผู้คนได้มากที่สุดในพื้นที่ มีลักษณะด้านหน้าอาคารแบบเปิดโล่ง สามารถมองเห็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในและการจัดแสดงสินค้า อีกทั้งเข้าออกได้ง่าย รวมถึงหันหน้าเผชิญเข้าหากันบนถนนข้างม่อยเก่าที่มีความแคบประมาณ 4-6 เมตร ผู้ใช้งานทั้งสองฝั่งจึงสามารถสังเกตกิจกรรมของกันและกันได้อยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นด้วยการใช้งานบริเวณหน้าร้านไม่มีขอบเขตชัดเจนระหว่างภายในกับภายนอก ผู้คนในอาคารจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเมือง การใช้งานภายในล้นออกมาภายนอกครอบครองบริเวณไหล่ทางและบางส่วนของถนน ส่งผลให้ถนนข้างม่อยเก่าบริเวณนี้กลายเป็น “ลานกิจกรรมชั่วคราว” รองรับผู้คนเข้ามาทำกิจกรรมผสมปนเปกันอย่างหลากหลาย เช่น การจัดหรือยกสินค้าของพนักงาน การพูดคุยระหว่างผู้คน การเดินไปเดินมา การนั่งหรือยืนดื่มกาแฟ และการใช้สถานที่เป็นฉากสำหรับถ่ายรูป เป็นต้น

ไม่เพียงเท่านั้น บริเวณจุดตัดถนนข้างม่อยและถนนข้างม่อยเก่ายังปรากฏม้านั่งเพียงแค่แห่งเดียวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของร้านกาแฟบริวกินนิ่ง ทว่าตั้งอยู่ด้านข้างของร้านจึงมีความเป็นสาธารณะมากกว่าที่นั่งด้านหน้าร้านโดยตรง ทำให้เข้าถึงได้ง่าย อีกทั้งตั้งอยู่ในบริเวณลานกิจกรรมชั่วคราว ม้านั่งข้างร้านกาแฟจึงได้รับความนิยมในการใช้งานเป็นอย่างมาก กลายเป็นพื้นที่สำหรับสังเกตการณ์กิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างมากมายและน่าสนใจในบริเวณนี้ ในขณะเดียวกันผู้คนที่เข้ามาเพื่อเฝ้าดูชีวิตในเมืองเพียงอย่างเดียว ก็สามารถส่งผลต่อจำนวนผู้คนในภาพรวมและระยะเวลาบนพื้นที่เมือง รวมถึงกิจกรรมทางเลือกก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งลานกิจกรรมชั่วคราวและม้านั่งด้านข้างร้านกาแฟต่างเป็นปัจจัยที่สนับสนุนกันและกัน ช่วยให้พื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นจุดศูนย์รวมความมีชีวิตชีวาภายในย่านข้างม่อย สามารถดึงดูดกลุ่มคนใหม่ ๆ ที่บังเอิญผ่านเข้ามาเห็นพื้นที่มีชีวิตชีวาบริเวณนี้ อยากที่จะเข้ามาใช้งานและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในเมืองเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ที่กลายเป็นวัฒนธรรม (วิถีชีวิต) กระแสหลักในปัจจุบัน ซึ่งมีส่วนช่วยในการดึงดูดกลุ่มคนใหม่ ๆ ให้เข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่อย่างปฏิเสธไม่ได้ กล่าวคือ เมื่อผู้คนเข้ามาถ่ายรูปในลานกิจกรรมชั่วคราวด้วยสาเหตุใดก็ตามและเผยแพร่ลงสื่อสังคมออนไลน์ของตนเอง ความรวดเร็วของอินเทอร์เน็ตจะช่วยกระจายรูปถ่ายดังกล่าวออกไปเป็นวงกว้าง กระทั่งดึงดูดผู้คนที่พบเห็นให้เข้ามาทำกิจกรรมแบบเดียวกันนั่นเอง (สังเกตสัญลักษณ์สามเหลี่ยมสีแดงที่พบได้อย่างบ่อยครั้งบริเวณลานกิจกรรมชั่วคราว)

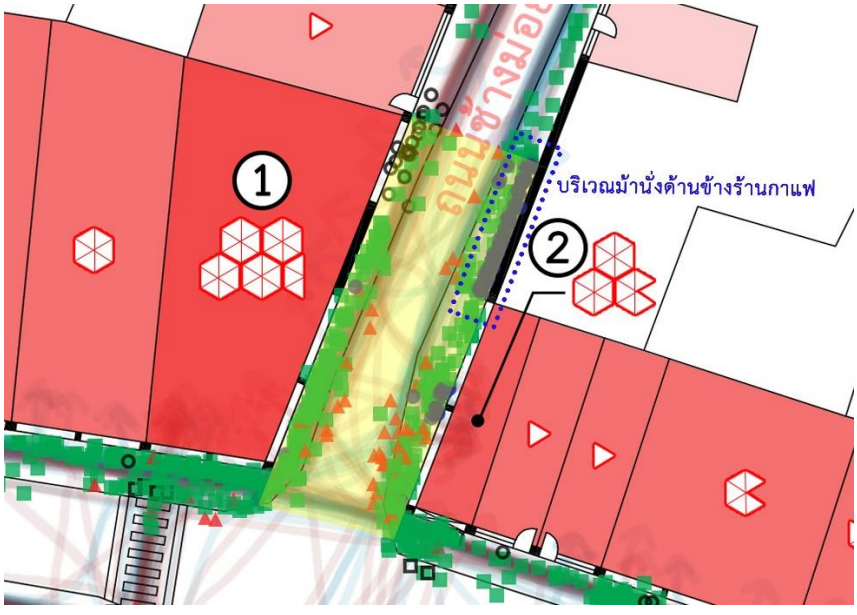

ภาพที่ 8 ขยายบริเวณลานกิจกรรมชั่วคราวที่เกิดขึ้นบนถนนช้างม่อยเก่า

ภาพที่ 9 บรรยากาศของลานกิจกรรมชั่วคราวระหว่างร้านหวายสายน้ำผึ้งและร้านกาแฟบริวกินนิ่ง

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 เรื่อง ดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะในการพิจารณาปัจจัยเพิ่มเติมที่ส่งผลต่อความมีชีวิตชีวา

แนวคิดเมืองมีชีวิตของญาน เกห์ลกล่าวถึงองค์ประกอบเมืองมีชีวิตสามประเภท ทำงานร่วมกันและช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาขึ้นมาในเมือง ประกอบด้วย ผู้คน กิจกรรม และพื้นที่เมือง โดยมีที่มาจากการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่สาธารณะในเมืองเก่าของอิตาลีและตัวอย่างจากพื้นที่สาธารณะของเมืองอื่น ๆ ทั่วโลกตะวันตกเพิ่มเติม ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เกห์ลได้รวมวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบเมืองมีชีวิตอย่างกิจกรรมแล้วเป็นที่เรียบร้อยในรูปแบบของกิจกรรมทางเลือกของผู้คน จึงไม่ปรากฏคำอธิบายแยกออกมาต่างหากเกี่ยวกับวัฒนธรรมในพื้นที่ส่งผลต่อความมีชีวิตชีวาอย่างไร ทว่าพื้นที่เมืองของเชียงใหม่ย่อมมีบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่สาธารณะของตะวันตกเป็นที่แน่นอน เนื่องจากความแตกต่างของแนวคิด การเมือง ศิลปะ วัฒนธรรม และอื่น ๆ อีกหลากหลายมิติ ดังนั้น องค์ประกอบที่ช่วยทำให้เมืองมีชีวิตชีวาย่อมแตกต่างกันไปด้วยเช่นเดียวกัน การนำแนวคิดเมืองมีชีวิตมาศึกษาพื้นที่สาธารณะของประเทศไทยจึงต้องพิจารณารายละเอียดบริบทของพื้นที่อย่างรอบคอบ โดยเฉพาะการคำนึงถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างมาก ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการใช้พื้นที่สาธารณะ วัฒนธรรมการถ่ายรูป (อินสตาแกรมเอเบิล) หรือวัฒนธรรมการท่องเที่ยวร้านกาแฟ เป็นต้น

7.2 ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกายภาพของย่านช้างม่อยตามผลการวิจัย

ความมีชีวิตชีวาที่เกิดขึ้นอย่างกระจุกตัวในพื้นที่ศึกษา แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบเมืองมีชีวิตของย่านช้างม่อยที่พร้อมสำหรับการสร้างความมีชีวิตชีวาอยู่ในบริเวณที่จำกัดอย่างมาก เช่น อาคารหัวมุมถนนริมถนนช้างม่อยฝั่งใต้พบผู้คนและกิจกรรมน้อยกว่าอีกฝั่งชัดเจนทั้งที่มีระดับริมขอบอ่อนนุ่มใกล้เคียงกัน โดยปัจจัยหนึ่งเกิดจากไม่มีกิจกรรมที่น่าสนใจเกิดขึ้น และมีถนนช้างม่อยถนนเส้นหลักของย่านตัดผ่าน ความมีชีวิตชีวาจากริมถนนฝั่งเหนือจึงไม่สามารถไหลลงมาได้ ดังนั้น หากต้องการให้ความมีชีวิตชีวากระจายตัวออกไปทั่วพื้นที่และรองรับคนได้มากขึ้น ย่านช้างม่อยควรมีการปรับปรุงกายภาพของพื้นที่เมืองโดยใช้ลานกิจกรรมชั่วคราวที่เกิดขึ้นบนถนนช้างม่อยเก่าเป็นต้นแบบ โดยต้องมีลักษณะ 4 ข้อ ดังนี้

1) ปรับปรุงให้ถนนภายในย่านมีขนาดประมาณ 4-6 เมตร ให้ยานพาหนะเคลื่อนที่ได้ช้าลง หรือปิดกั้นพื้นที่ไว้สำหรับคนเดินเท้าโดยเฉพาะในรูปแบบของถนนคนเดินและลานโล่ง เพื่อสนับสนุนให้ผู้คนเข้ามาทำกิจกรรมได้ง่ายขึ้น เมื่ออันตรายจากยานพาหนะลดน้อยลง

2) ปรับปรุงด้านหน้าอาคารให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้นด้วยด้านหน้าที่เปิดโล่ง เพื่อลดเส้นแบ่งระหว่างด้านในและด้านนอก ให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในสามารถไหลออกเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเมือง รวมถึงสนับสนุนให้ผู้คนทั้งสองฝั่งมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกันได้โดยง่าย

3) การใช้ประโยชน์ชั้นล่างของอาคารต้องดึงดูดกิจกรรมทางเลือก เช่น การจับจ่ายใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือความบันเทิง การดื่มกาแฟ การนั่งเล่น การพูดคุย และการถ่ายรูป เป็นต้น เพื่อดึงดูดกลุ่มคนใหม่ ๆ ให้เข้ามาใช้งานพื้นที่มากขึ้น

4) ปรับปรุงให้มีเฟอร์นิเจอร์สาธารณะมากขึ้น เช่น เก้าอี้ โต๊ะ เสา ประติมากรรม ศิลปะ หรือน้ำพุที่สามารถรองรับกิจกรรมอยู่กับที่ของผู้คนอย่างการนั่งและการยืนพิงได้ เพื่อให้ผู้คนสามารถใช้เวลาอยู่บนพื้นที่เมืองได้นานขึ้น รวมถึงตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมต่อการสังเกตการณ์ความเป็นไปของชีวิตเมือง และไม่ขวางทางของคนเดินเท้าที่ผ่านไปมา

เห็นได้ว่า การปรับปรุงพื้นที่ของย่านช้างม่อยตามพื้นที่ต้นแบบทั้งสี่ข้อ โดยเฉพาะอาคารหัวมุมถนนที่มีศักยภาพจากการเป็นส่วนหนึ่งของสองฝั่งริมขอบเมือง สามารถทำให้ย่านช้างม่อยมีบริเวณที่มีองค์ประกอบเมืองมีชีวิตเป็นไปตามเงื่อนไขในการก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาเพิ่มขึ้นได้ ทั้งจำนวนผู้คนที่ปรากฏตัว ระยะเวลาในการอยู่บนพื้นที่เมือง กิจกรรมทางเลือกที่มากขึ้น และมีริมขอบเมืองที่สนับสนุนการใช้งาน

8. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “สำรวจช้างม่อยย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยแนวคิด ‘เมืองมีชีวิต’ ของญาน เกห์ล” และได้รับการสนับสนุนจากทุนผู้ช่วยสอน/ผู้ช่วยวิจัย ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2564-2565

9. การอ้างอิงและเอกสารอ้างอิง

เกห์ล, ญ. (2556). *เมืองมีชีวิต* [Life Between Buildings]. ลายเส้น.

เกห์ล, ญ. (2559). *เมืองของผู้คน* [Cities for People]. ลายเส้น.

เกห์ล, ญ., และสวาร์, บ. (2561). *วิธีเรียนรู้ชีวิตสาธารณะ* [How to Study Public Space]. ลายเส้น.

จิรันธนิน กิติกา. (2563). การวางผังแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนช้างม่อย จังหวัดเชียงใหม่. *หน้าจั่ว : วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 17*(1), น. 152-184.

เชียงใหม่ ฉันจะดูแลเธอ. (2564, 19 เมษายน). *แผนที่ #งานตุงช้างม่อย ปีใหม่เมือง 2564 จากความร่วมมือระหว่างภาคประชาสังคม กลุ่มผู้ประ . . .* [Image attached]. Facebook. https://www.facebook.com/chiangmaiwecare/photos/pb.100064331514499.-2207520000/3907646222683764/?type=3

ศูนย์มรดกเมืองเชียงใหม่. (2563). *Route Map Chiang Mai Design Week 2020*. https://cmocity.com/events/route-map-chiang-mai-design-week-2020/

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (ม.ป.ป.). *เครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ประเทศไทย*. https://www.cea.or.th/th/creative-district-masterplan/tcdn

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (ม.ป.ป.). *บทสรุปย่านต้นแบบจากโครงการเครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ประเทศไทย (ระยะที่ 1)*. https://www.cea.or.th/storage/app/media/creative%20district/TCDN_phase_1_Report_THAI.pdf

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (ม.ป.ป.). *วิถีเมือง "เชียงใหม่" ต้นแบบเมืองสร้างสรรค์ภาคเหนือ*. https://www.cea.or.th/th/single-research/Creative-City-Chiangmai

อดิศักดิ์ กันทะเมืองลี้. (2563, 1 กันยายน). *เจียงใหม่เมืองเตียวได้ : ถอดรหัส 3 ลักษณะเมืองเดินได้*. The Urbanis. https://theurbanis.com/insight/01/09/2020/2604

อดิศักดิ์ กันทะเมืองลี้. (2565, 2 กุมภาพันธ์). *เชียงใหม่สรรค์สร้างย่านสร้างสรรค์*. The Urbanis. https://theurbanis.com/insight/02/02/2022/5882

อดิศักดิ์ กันทะเมืองลี้ และกรกมล ศรีวัฒน์. (2564, 3 พฤษภาคม). *10 data insight เชียงใหม่ เมืองขับขี่ที่ดี vs เมืองเดินได้เดินดี*. The Urbanis. https://theurbanis.com/insight/03/05/2021/4581

อนิรุทธ์ เอื้อวิทยา. (2566, 2 ธันวาคม). *Tomorrow.lab กลุ่มนักออกแบบ ที่ใช้ศิลปะกวนงานประเพณีเก่าเชียงใหม่ให้สนุก*. ไทยรัฐออนไลน์.https://plus.thairath.co.th/topic/subculture/103984?fbclid=IwAR0w0NeyN0zpNVbgXLnVzPnuhqpOflQ-USj5St0oP2Stfx4_DQUwJs5ab0A

อนิรุทธ์ เอื้อวิทยา. (2566, 5 ธันวาคม). *Chiang Mai Creative District แอ่วเชียงใหม่ไปจิบกาแฟในตึกเก่า ผ่อของสะสมในความทรงจำ กิ๋นอาหารมังสวิรัติที่ดีต่อโลก และเยือนสารพัดกิจการของคนรุ่นใหม่ที่ทำให้ช้างม่อยกลับมาม่วนอีกครั้ง*. The Cloud. https://readthecloud.co/chang-moi-chaing-mai/

Chiang Mai Design Week. (2564). *เทศกาลงานออกแบบเชียงใหม่ 2021*. https://chiangmaidesignweek.com/

EventPass เชียงใหม่. (2566, พฤศจิกายน 26). #อีเว้นท์พาสจวนแอ่ว ชวนทุกคนมาฮอมกันที่วัดชุมพู ช้างม่อย กับกิจกรรมคนข้าว... [Image attached]. Facebook. https://www.facebook.com/EventPassChiangMai/posts/pfbid0JvL13koT.Av6Zaj7ZQoeuQP9NzyqLJDc6QrKc6t7yynCiq4hDc9mu5WgFKdRwuzqEl

Gehl, J. (2001). *Life Between Buildings*. (Fourth edition). Bogtrykkeriet.

Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Island Press.